

Голик А. А.

Раскопки Демьяна Яковлевича Сердюкова на Мелитопольщине в 1928 – 1929 годах

В данной публикации вводится в научный оборот новая информация об археологических исследованиях известного краеведа Д. Я. Сердюкова. В научном архиве Института археологии Национальной Академии наук Украины хранится его отчет об археологических разведках и раскопках в 1928 – 1929 гг. на Мелитопольщине.

Нолык А. А.

Excavations Demian Jakovljevic Serdyukov Melitopolschine in 1928 – 1929

This paper is devoted to and entry into scientific use of new information about archaeological research D. Y. Serdyukov. In scientific archive of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine kept its report on the archaeological exploration and excavations in 1928 – 1929 at Melitopolschyni.

*Дровосєкова О. В., Єльников М. В., Звілінський С. О., Нор О. В.***ПАМ'ЯТКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДП «ПІВДЕНЬГІДРОАРХЕОЛОГІЯ» ДП НДЦ ОАСУ ІА НАН УКРАЇНИ**

Головними принципами пам'яткоохоронної роботи є виявлення та збереження пам'яток. Археологічні об'єкти, як відомо, мають свої особливості, через що потребують виключного ставлення при застосуванні пам'яткоохоронних заходів. Саме археологічна спадщина найчастіше потерпає від діяльності людини.

Протягом останніх трьох років ДП «Південьгідроархеологія» активізована дослідницька робота по проведенню попередніх археологічних досліджень (наукової археологічної експертизи) земельних ділянок у рамках приватизації та будівництва. Як показує досвід, здійснення досліджень на стадії проектування значно спрощує внесення необхідних змін (у разі потреби) до проектною документації та подальшу процедуру погодження вже сформованого проекту. За результатами проведених комплексних досліджень у разі встановлення наявності поселення або кургану визначається територія об'єкта археології на місцевості, координується та вилучається з площі запроектованої земельної ділянки. У разі неможливості таких дій через ряд об'єктивних причин, здійснюється повне дослідження пам'ятки археології, аби зберегти наукову інформацію.

Попередні археологічні дослідження земельних ділянок здійснювалися на території Запорізького, Оріхівського, Новомиколаївського, Вільнянського, Гуляйпільського, Куйбишевського, Василівського, Приазовського, Приморського, Бердянського, Чернігівського районів Запорізької області. За останній час обстежено 132 кургани, як окремих так і тих, що входять до складу могильників. З них 46 насипів виявилися нововиявленими. Отримана інформація надавалася до пам'яткоохоронних установ для врахування в роботі. Також проведені дослідження на 13 об'єктах поселенського типу, з яких 6 виявилися поселеннями.

Як вже неодноразово зазначалося, археологічні об'єкти поселенського характеру належать до маловідомих пам'яток [1, сс. 41 – 93; 2, сс. 50 – 58]. Пропонований пере-

лік об'єктів археології має доповнити розпочату каталогізацію та картографування пам'яток даного типу. Відсутність інформації та відмова від проведення археологічних розвідок (в тому числі з шурфуванням) призводять до втрати певної частини пам'яток. З іншого боку, проведення цілеспрямованих розвідок щодо виявлення поселень з поданням відомостей про них до органів охорони культурної спадщини, має спростувати землевпорядні розробки. Нажаль цей напрямок у пам'яткоохоронній діяльності не розвивається через відсутність зацікавленості та фінансів.

Новомиколаївський район

1. С. Михайлівське

Поселення доби пізньої бронзи розташоване за 0,5 км на схід від східної околиці с. Михайлівське Новомиколаївської селищної ради (карта-схема 1, 1). Топографія ділянки, на якій знаходиться поселення, визначається як полого надзаплавна тераса лівого берега р. Верхня Терса. У закладених шурфах на глибині 0,2 – 0,6 м виявлені фрагменти ліпної кераміки (стінки, вінця, денця), а також камені, кістки тварин, фрагмент точила (рис. 1, 2 – 4). Розмір ділянки, на якій виявлений культурний шар, дорівнює у довжину 700 м та ширину 50 – 80 м.

Виявлена кераміка має випал чорно-сірого та темно-червоного кольору з домішками формовочної маси у вигляді піску та шамоту. Заслуговує уваги випадкова знахідка амулету у вигляді «коліщатка» з чотирма спицями, виділеною ступицею та обідком, виготовленого з бронзи (рис. 1, 1). Як відомо дані предмети пов'язані з солярним культом і мають значний хронологічний діапазон – від ранньоскіфського часу до середньовіччя [3, с. 97].

Внаслідок багаторічної сільськогосподарської діяльності відбулася часткова руйнація культурного шару поселення. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» територія поселення, як об'єкта археології, є державною власністю і тому підлягала вилученню з площі запроектованої ділянки.

2. С. Воскресенка

Поселення доби пізньої бронзи знаходиться за 3,6 км на захід від західної околиці с. Воскресенка Терсянської сільської ради, за 4,4 км на захід від автодороги між селами Воскресенка і Барвинівка (карта-схема 1, 2).

Топографія місцевості, де розташоване поселення, являє собою надзаплавну терасу правого берега балки Широкої, що впадає у р. Верхня Терса.

В одному із закладених шурфів на глибині від 0,65 м до 0,75 м виявлено 4 фрагменти ліпної кераміки доби пізньої бронзи та фрагменти кісток тварин. Більш виразним виявився підйомний матеріал, зібраний на поверхні орного поля – фрагменти стінок ліпного посуду. Кераміка має випал коричневого та чорно-сірого кольору з домішками піску і шамоту. Окремі фрагменти орнаментовані пружком.

Культурний шар обстеженої ділянки чітко не виражений. Топографічно це може бути окраїна поселення, а основна його територія перебуває під лісосмугою вздовж балки.

Приазовський район

3. С. Дунаївка

Поселення Дунаївка I періоду пізньої бронзи та XIV – XVIII ст, розташоване за 1,2 км на північ від північно-західної околиці с. Дунаївка Дунаївської сільської ради, за 1,1 км на захід від автодороги Мелітополь – Степанівка Перша (карта-схема 1, 3). Топографія місцевості визначається як вододіл між лівим берегом урочища Гірсівка (балка Рісалі кулак) та верхів'ям лівого берега озера Солоний Татир.

1

2

3

Карта-схема 1. Місцезнаходження поселень

У закладених шурфах виявлені фрагменти ліпного посуду часів пізньої бронзи, незначна кількість фрагментів амфорної кераміки, крем'яні відбійники і скребки, точильні бруски і кам'яні розтиральники (рис. 2; 3). Аналогічні матеріали зібрані і на поверхні орного поля (рис. 4, 1 — 11).

Загалом археологічний шар, потужністю 0,05 — 0,1 м, частково зруйнований, залягає на глибині 0,25 — 0,4 м від сучасної поверхні. Ширина ділянки, де простежено культурний шар, складає 45 м, довжина — 600 — 620 м. Зазначені розміри стосуються поля, яке обстежувалося при розробці проекту земельного відводу. Орієнтовно територія поселення має продовження як на північ (до урочища Гір-сівка), так і на схід.

Крім того, при обстеженні ділянок траплялися випадкові цікаві знахідки, які заслуговують окремої уваги. Під час обстеження земельної ділянки біля с. Вознесенка і встановлення меж кургану (охоронний № 4364-ЗП) було виявлено кам'яний пест (рис. 4, 12). Сам курганний насип висотою 0,15 м і діаметром 20 м розташований на локальному підвищенні (вододілі) між лівим берегом р. Метрозли і лівим берегом балки Шовкой. На розораній західній полі кургану і був знайдений пест витягнутої конічно-усіченої форми, вироблений з серпентину або діориту, висотою 11 см, верхній діаметр — 3,4 см; нижній — 5,4 — 5,6 см. У верхній та нижній частинах песта наявні невеликі поглиблення-канавки для більш зручного тримання виробу у руці.

Приморський район

4. С. Мануйлівка

Ділянка, яка обстежувалася, розташована за 1,7 км на південний схід від села Мануйлівка, на лівому березі р. Корсак, біля автошляху Мануйлівка — Маринівка (карта-схема 2, 1). Топографія місцевості визначається як верхів'я безіменної балки, що впадає у р. Корсак.

За бібліографічними даними місцевість обстежувалась археологічною експедицією ЗНУ у 1986 р. [4, с. 219]. В результаті на оточуючій території виявлена значна кількість курганів, курганних могильників та поселень, що були узяті на державний облік. При співставленні архівних картографічних даних Запорізького обласного центру охорони культурної спадщини з'ясовано, що вищезазначена ділянка частково співпадає з місцем розташування поселення Мануйлівка (польовий № 63), яке на державному обліку не перебуває.

При огляді ділянки на поверхні було знайдено кілька невиразних фрагментів ліпного і гончарного посуду (епоха бронзи, середньовіччя та XVIII — XIX ст.). У закладених шурфах археологічного матеріалу виявлено не було. Звертає на себе увагу й той факт, що глибина шурфів не перевищує 0,45 м, тобто орний шар не потужний, відразу переходить у материк. Походження підйомного матеріалу можна пов'язувати із тимчасовою стоянкою (що могла існувати періодично або незначний проміжок часу), яка зруйнована внаслідок багаторічної сільськогосподарської діяльності.

Крім того, при обстеженні міжріччя Солоної та Обіточної від м. Приморськ до їх впадіння у Азовське море була перевірена частина ділянок, на яких свого часу Скіфська Степова експедиція Інституту історії матеріальної культури АН СРСР під керівництвом Б. М. Гракова виявляла об'єкти археології [5, с. 55].

5. М. Приморськ

Обстежені ділянки розташовані за 0,1 — 0,6 км на захід та південний-захід від західної околиці м. Приморськ, по обидва боки автодороги Приморськ — Комишу-

дин прямі, сплюснені та округлі, злегка відігнуті назовні (рис. 5; 6, 1 — 3). Колір черепків від чорного до світло-коричневого та піщаного. Дінця грубого замісу, масивні (товщина — 1 — 1,5 см). В тісті присутні домішки вапняку та піску. До періоду раннього заліза відносяться фрагменти червоноглиняного гончарного посуду, що мають наскрізний випал, гарно відмучене тісто з незначними домішками вапняку.

Археологічний матеріал з ділянки 2 представлений фрагментами ліпного посуду — вінця та стінки. Орнаментация виконана у вигляді прорізних ліній, косих розчосів. Колір кераміки коричнево-сірий, в зламі чорний, домішки формовочної маси — кварцит, вапняк, дрібний пісок. По орнаментации та характеру тіста кілька фрагментів можна віднести до посуду катакомбної культури (рис. 6, 4 — 6).

В результаті розорювання та перевідкладання ґрунту, ймовірно, відбулася руйнація культурного шару поселення чи стоянки доби пізньої бронзи. З цим і може бути пов'язане походження зазначених археологічних знахідок на поверхні ділянок.

6. С. Преслав

Обстежена територія знаходиться на південно-західній околиці с. Преслав (карта-схема 2, 2). В топографічному плані це правобережна надзаплавна тераса р. Обіточної, частково край степової рівнини та схили в бік правого берега річкової долини. Ґрунтовий покрив ділянки в більшості своїй зруйнований у зв'язку з існуванням на даній території цегельного заводу (котловани, кар'єри, глинисті відвали та спланований ґрунт простежуються в центральній частині ділянки). На поверхні фіксується значна кількість будівельного та побутового сміття. Природний рельєф зберігся у північній, східній та південній частинах ділянки.

За бібліографічними даними ця місцевість також обстежувалася Скіфською Степовою археологічною експедицією під керівництвом Б. М. Гракова [5, с. 57; 6, сс. 131 — 132]. Саме тут, у 1949 р., було відкрите та частково досліджене поселення відоме як Обіточна-12 [7, сс. 147 — 156; 8, с. 151]. Пізніше, у 1993 — 1994 рр. на поселенні проводилися археологічні розвідки під керівництвом В. М. Саєнка [1, с. 89; 9, с. 158]. При співставленні картографічних даних було встановлено, що визначена свого часу територія поселення Обіточна-12 знаходиться в безпосередній близькості від обстеженої нами території, а саме у південному напрямку.

На ділянці надзаплавної тераси, яка найбільш наближена до поселення Обіточна-12, у закладених шурфах було зафіксовано культурний шар доби середньовіччя, потужністю 0,1 м, який фіксується з глибини 0,25 м та прослідковується до глибини 0,35 м. Виявлений матеріал представлений фрагментами стінок гончарного посуду (червоно-, жовто- та сіроглиняні вироби) та значною кількістю кісток тварин (рис. 6, 7 — 9). Звертає на себе увагу той факт, що під час розвідок 1949 р. серед підйомного матеріалу зустрічалися фрагменти червоноглиняної кераміки, які Б. М. Граковим віднесені до «пізньоримського часу» [5, с. 57]. В той же час, О. О. Кривцова-Гракова відмічала відсутність античної кераміки на поселенні Обіточна-12 [8, с. 151]. Слід зауважити, що при огляді орних полів, що примикають з заходу до обстеженої ділянки, також був виявлений підйомний матеріал у вигляді фрагментів ліпної та гончарної кераміки. Враховуючи топографічні особливості обстеженої території, присутність археологічного матеріалу, результати попередніх досліджень можна вважати наявним різночасове поселення — доби пізньої бронзи, середньовіччя, яке простягається на північ від Азовського моря вздовж правобережної надзаплавної тераси р. Обіточна та безіменної притоки (довжина 800 — 850 м).

На північний захід від обстеженої ділянки розташований частково зруйнований насип кургану (на державному обліку не перебуває), висотою $\approx 0,35$ м, діаметром ≈ 40 м (розміри визначені візуально, без застосування технічних засобів). Насип з південного боку зруйнований внаслідок функціонування на даній території кар'єру з видобутку глини.

7. С. Преслав

Обстежена територія знаходиться на південь та схід від с. Преслав, в межиріччі Обіточної та Солоні (карта-схема 2, 2). В топографічному плані це низинні заплавні землі, що місцями (ближче до сучасних берегів річок) мають локальні підвищення та можуть характеризуватися як невисокі надзаплавні тераси. В даному місці, на розораній поверхні, вищезазначена експедиція під керівництвом Б. М. Гракова фіксувала підйомний матеріал доби бронзи (за Звітом пункти № 41 та № 42). У закладених шурфах археологічного матеріалу не виявлено. Походження підйомного матеріалу може бути пов'язаним із курганним могильником в південній частині ділянки, який раніше розорювався. У цілому тут знаходиться 9 насипів (висота 0,3 — 3 м, діаметр 27 — 60 м, розміри визначені візуально) та окремо розташований курган на південному сході ділянки (висота 0,6 м, діаметр 35 м, розміри визначені візуально).

8. С. Преслав

За 590 м на схід від східної околиці с. Преслав була обстежена територія, яка за картографічними матеріалами співпадає з місцем розташування ногайського аулу Шекли 2 (карта-схема 2, 2).

У закладених шурфах культурного шару не виявлено. На поверхні зібрані фрагменти ліпного посуду епохи пізньої бронзи — раннього заліза. У північній частині ділянки виявлені матеріали (кераміка, фрагменти скляних браслетів), що відносяться до часу існування ногайського аулу Шекли 2.

Походження зазначених археологічних знахідок на ділянці пов'язане із зруйнованим культурним шаром, який знищений внаслідок господарської діяльності.

9. С. Комишуватка

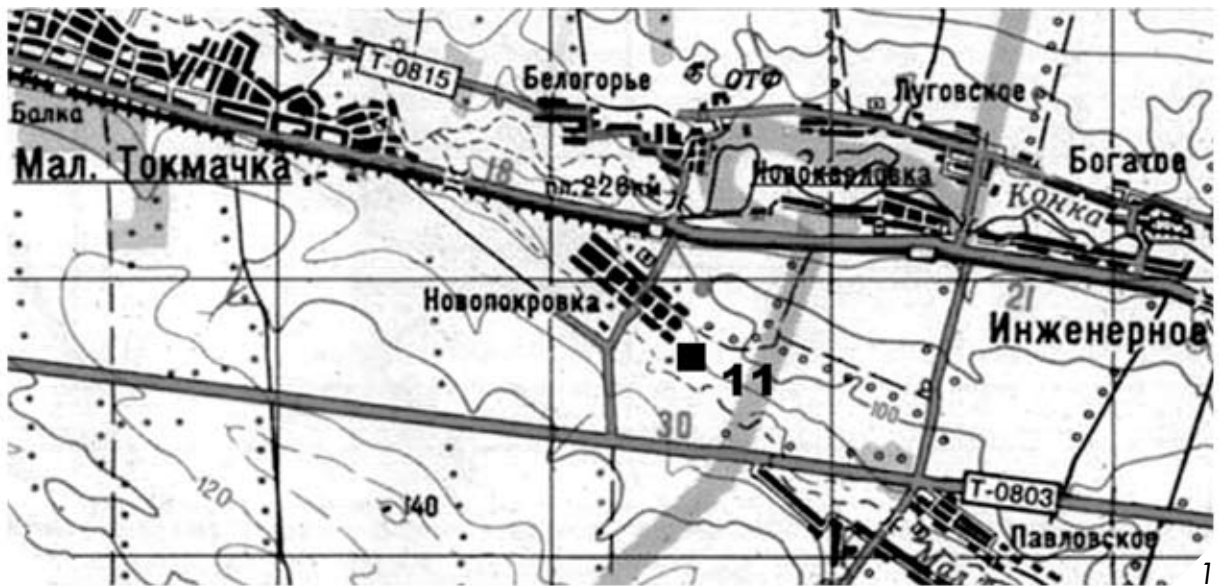
Обстежена територія знаходиться на південно-західній околиці с. Комишуватка, на південь від автомобільної дороги (карта-схема 2, 2). Скіфська Степова експедиція у 1949 р., на основі підйомного матеріалу локалізувала тут поселення доби бронзи (пункт № 37 за звітом Б. М. Гракова). Автор відзначає досить значні його розміри — близько 600 м вздовж правого берега р. Обіточної (між селами Преслав та Комишуватка), де ним було зібрано велику кількість фрагментів ліпного посуду. На момент огляду поселення піддавалося розорюванню.

Під час огляду ділянки, в її західній частині (похила, слабо виражена надзаплавна тераса правого берега р. Обіточної) було зібрано невелику кількість невідрізнених фрагментів ліпної кераміки та 2 крем'яні відщепи (рис. 7, 1 — 6). Шурфи, закладені в даній частині ділянки, археологічного культурного шару не виявили. Ймовірно, глибина його залягання була незначною, тому при здійсненні багаторічної господарської діяльності (розорювання) він був зруйнований.

10. С-ще Набережне

Обстежена територія знаходиться на північній та північно-східній околиці селища Набережне (між окраїнами селища та долиною р. Солоня). В топографічному плані це лівобережна надзаплавна тераса р. Солоня, в північній частині якої проходить невелика балка (карта-схема 2, 2).

У шурфах, закладених на мису, виявлений культурний шар потужністю 0,1 — 0,15 м. Археологічний матеріал (фрагменти ліпного посуду та кістки тварин)

Карта-схема 3. Місцезнаходження поселень

починався з глибини 0,25 м на межі гумусованого чорнозему та світлого суглинку. Материковий шар починається на глибині 0,6 м.

Фрагменти ліпного посуду – вінця, стінки, денця, належать щонайменше трьом посудинам. Одна з них має сильно відігнуте назовні вінце, діаметром 33 см. Друга посудина із відігнутим вінцем, під яким розташований рельєфний пружок з нанесеними на ньому діагональними насічками. Кераміка має нерівномірний випал, частина з ознаками лошіння, колір черепків від чорного до світло-коричневого. Також з культурного шару походить велика кількість обпалених, сильно фрагментованих кісток тварин. За орнаментациєю та типом виявленого посуду матеріал попередньо можна датувати добою пізньої бронзи (рис. 8, 1 – 4, 10, 11).

Крім того, на глибині 0,62 м, на межі суглинку та бурого материка, виявлені невеликі фрагменти крем'яних відщепів, дрібні уламки скам'янілих кісток та мушлі (рис. 8, 5 – 9). Даний матеріал не є надто виразним, однак може бути пов'язаний з більш раннім періодом, ймовірно добою неоліту. Випадковість потрапляння матеріалу на даний рівень виключена.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» територія поселення, як об'єкту археології, є державною власністю і тому підлягала вилученню з площі запроектованої ділянки.

Оріхівський район

11. С. Новопокровка

Обстежена ділянка знаходиться на південно-східній околиці с. Новопокровка. Топографія місцевості визначається як схили в бік правого берега р. Мала Токмачка (ліва притока р. Конка) (карта-схема 3, 1). У закладених шурфах на глибині від 0 до 0,35 м в орному шарі виявлено фрагменти ліпної кераміки доби пізньої бронзи та кістки тварин. На поверхні також зібраний підйомний матеріал (фрагменти стінок ліпного посуду доби пізньої бронзи). Кераміка має випал коричневого та чорно-сірого кольору, з домішками піску і шамоту. Окремі фрагменти мають орнаментацию у вигляді пружка (рис. 1, 5 – 6). Враховуючи те, що орний шар не потужний, відразу переходить у материк, можна стверджувати, що культурний шар зруйнований внаслідок багаторічної глибокої оранки (за деякими свідченнями на даній території раніше існував виноградник).

Василівський район

12. М. Василівка

Обстежена ділянка розташована на південь від м. Василівка, в усті балки Злодійська, між колишніми селами Бурчацьк та Василівка (карта-схема 3, 2).

У закладених шурфах на глибині 0,4 – 0,6 м виявлений культурний шар – фрагменти ліпної кераміки доби пізньої бронзи та уламки кісток тварин. Кераміка являє собою фрагменти стінок, вінців та денців посудин (рис. 1, 8 – 9). Кераміка має слабкий випал коричневого та чорно-сірого кольору, з домішками піску, шамоту та рослинними домішками.

У південній частині ділянки, поблизу залізничної колії був зібраний підйомний матеріал (ліпна та гончарна кераміка), серед якого найбільш виразним є фрагмент амфорної ніжки (рис. 1, 7).

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» територія поселення, як об'єкта археології, є державною власністю і тому була вилучена з площі запроектованої ділянки.

Запорізький район

13. С. Веселе

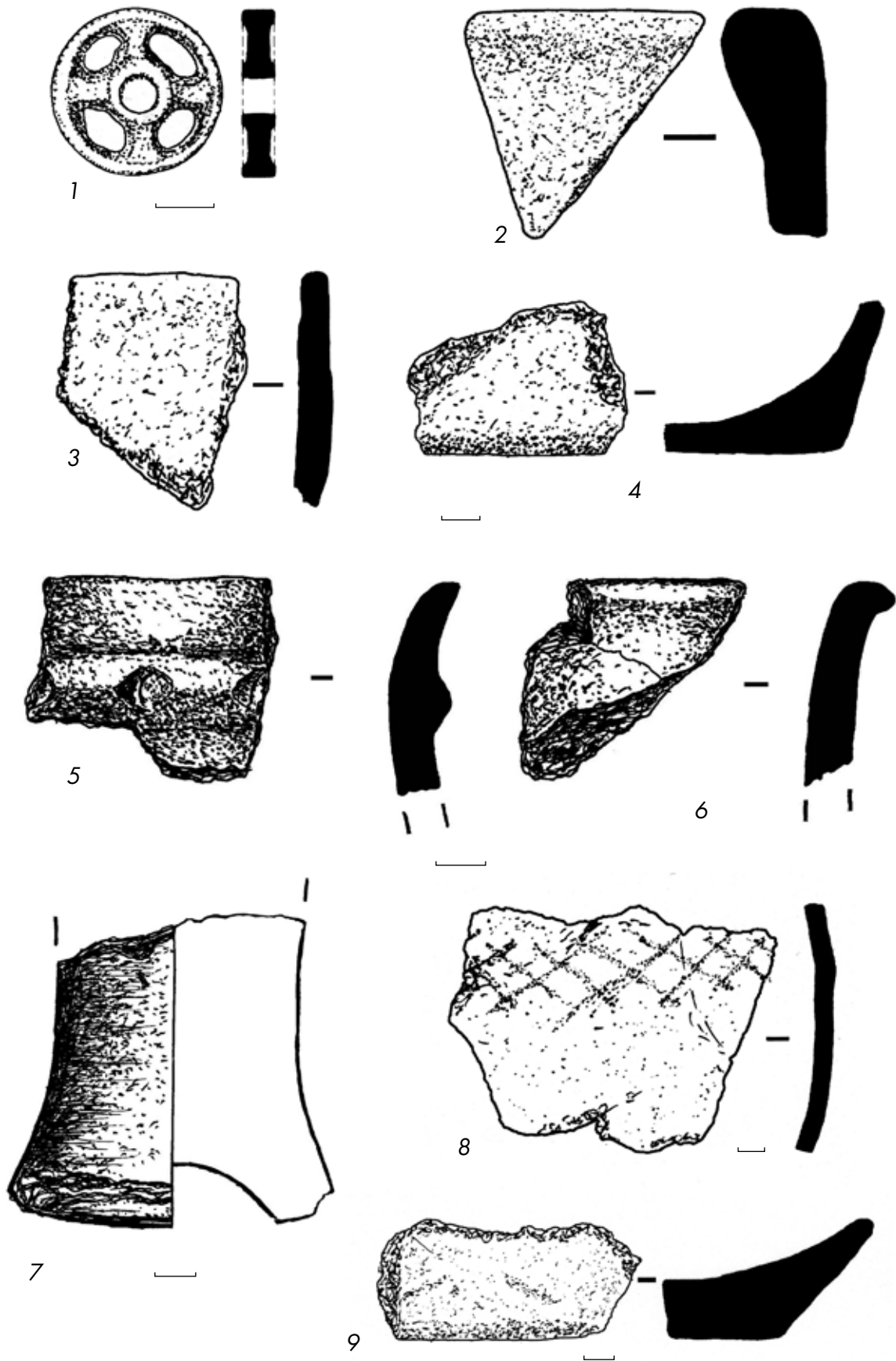

Рис. 1. Матеріали з обстежених поселень:
1 – 4 – с. Михайлівське; 5 – 6 – Новопокровка; 7 – 9 – Василівка

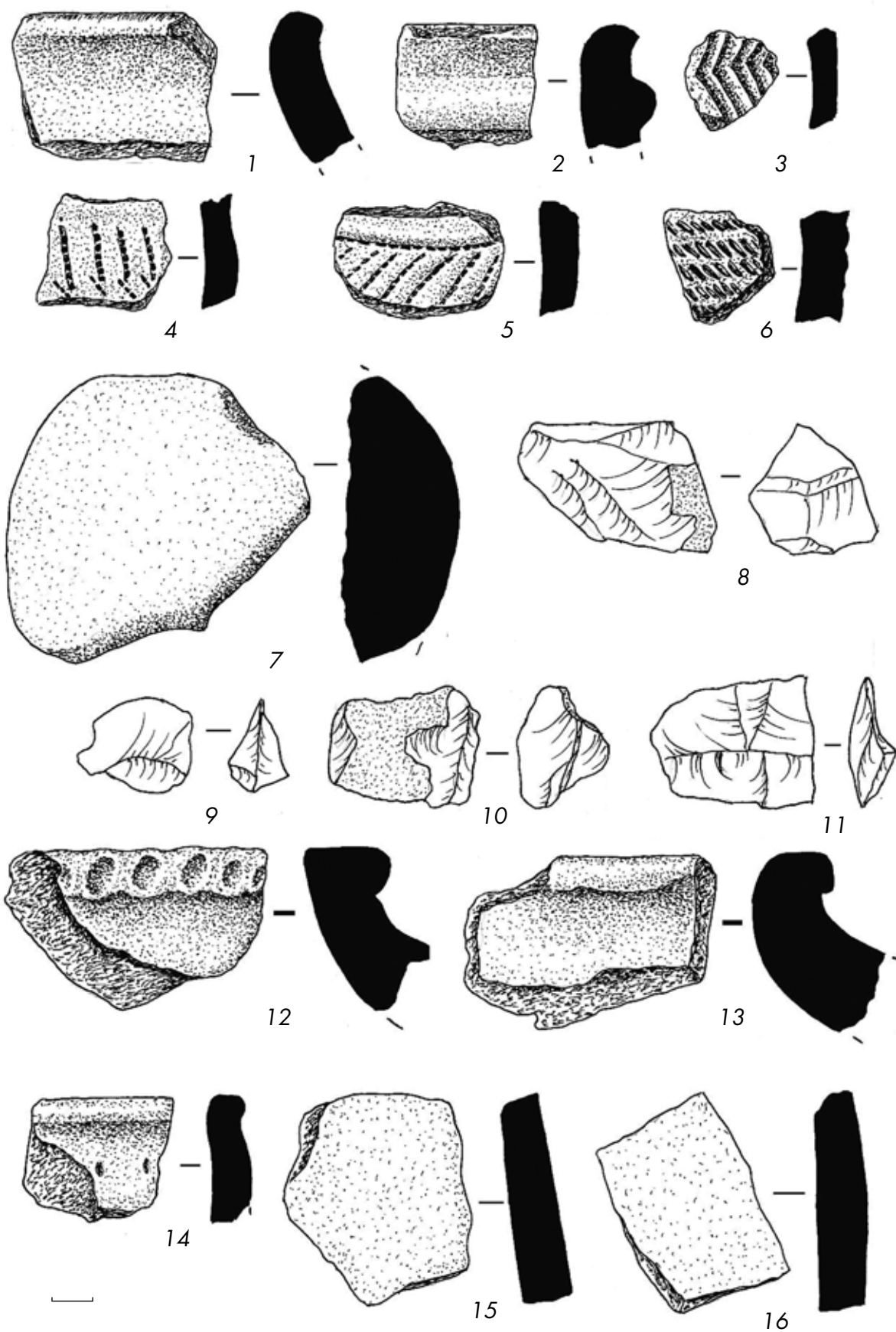

Рис. 2. Матеріали з шурфів поселення Дунаївка 1

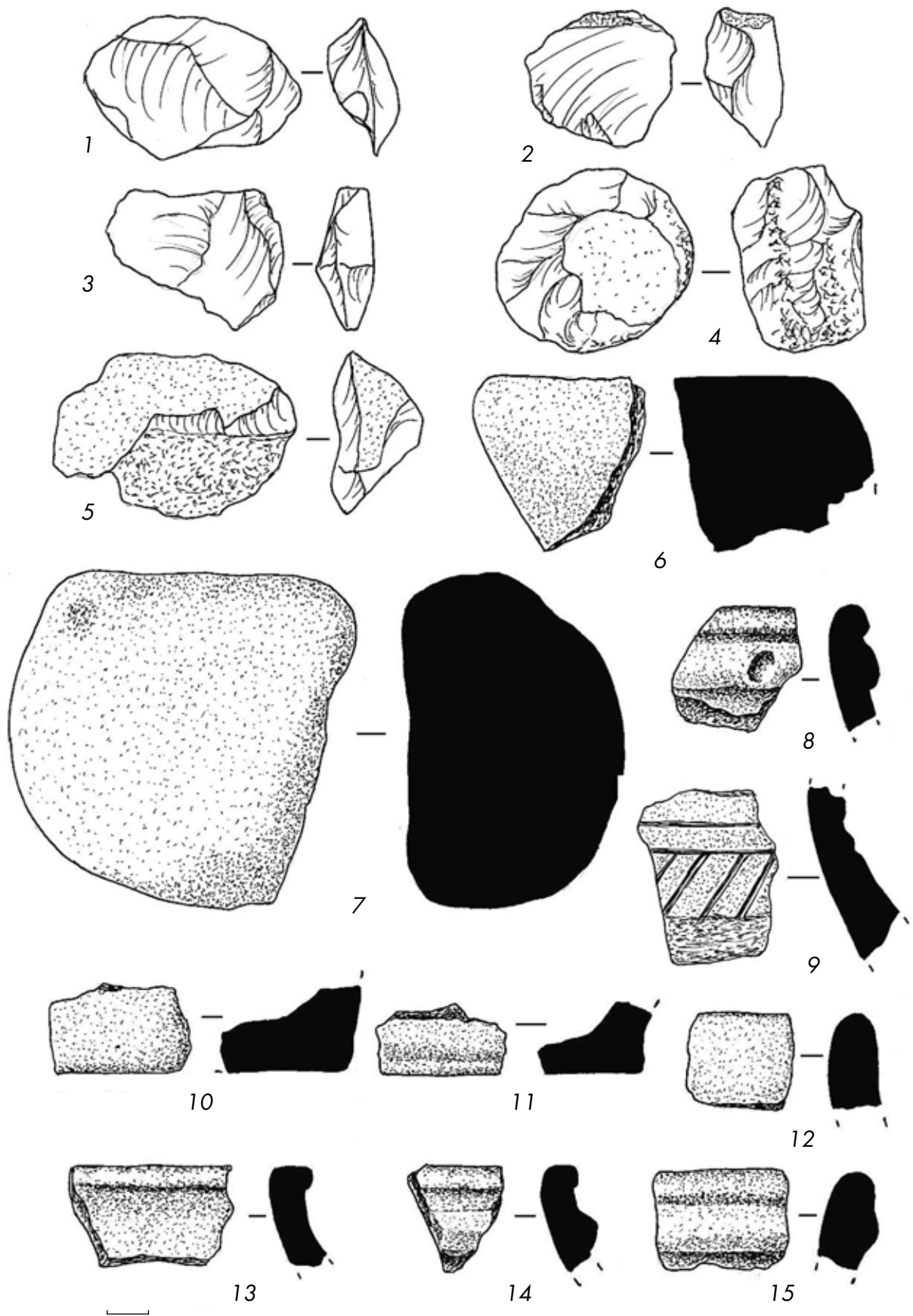

Рис. 3. Матеріали з шурфів поселення Дунаївка 1

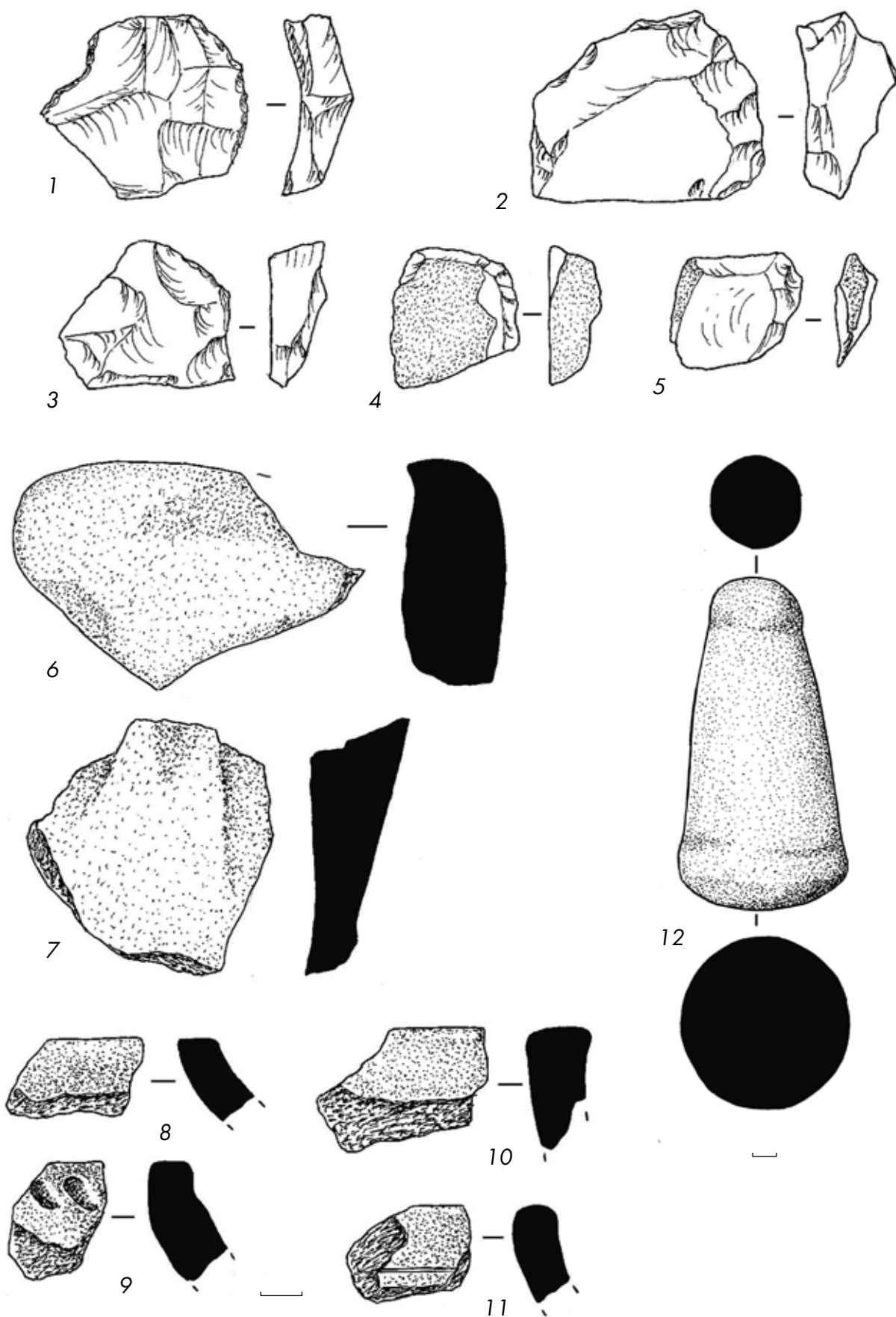

Рис. 4. Підйомний матеріал з поселення Дунаївка 1 (1 – 11).
Пест з ділянки біля с. Вознесенка (12)

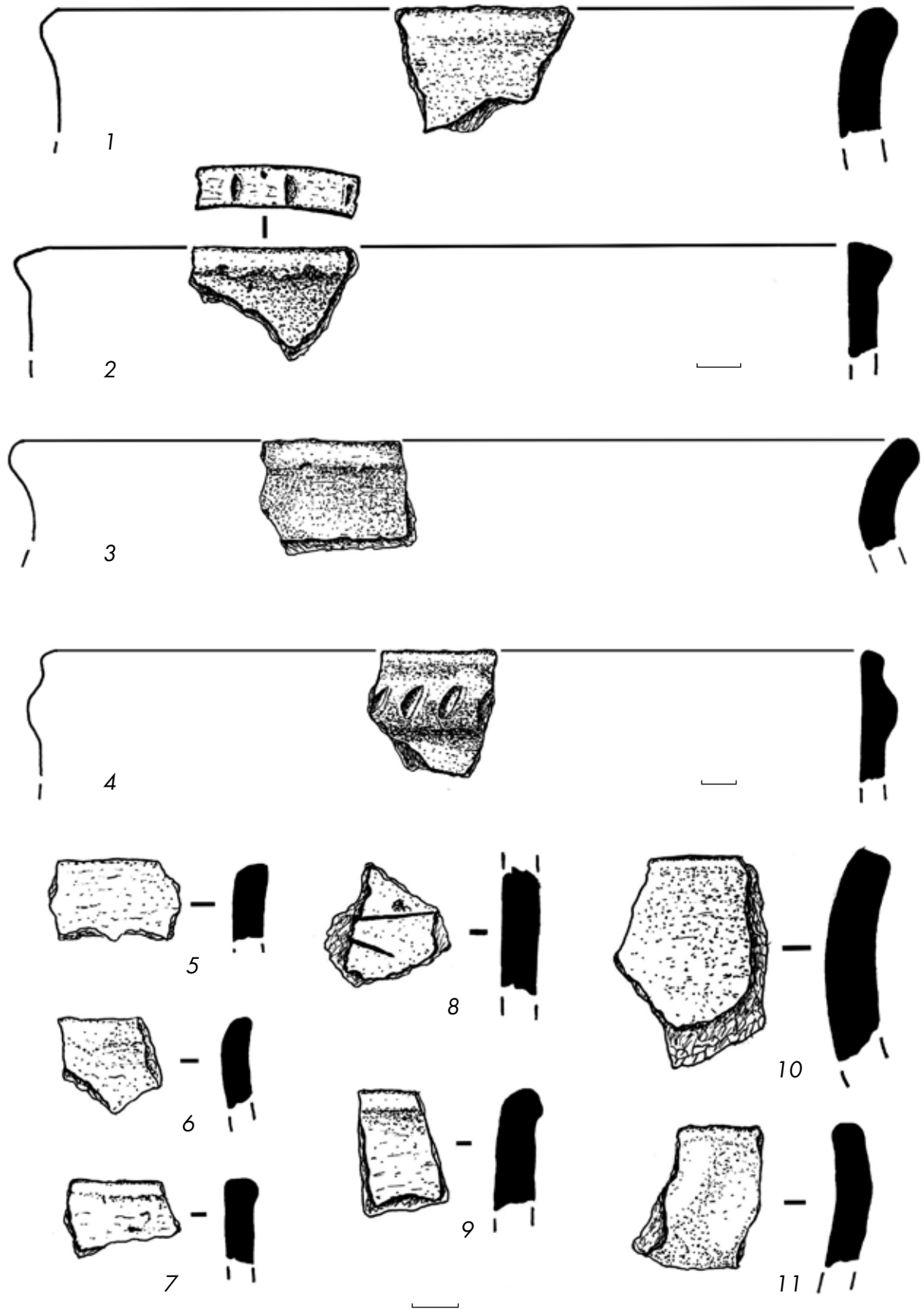

Рис. 5. Підйомний матеріал з ділянки 1 біля м. Приморськ

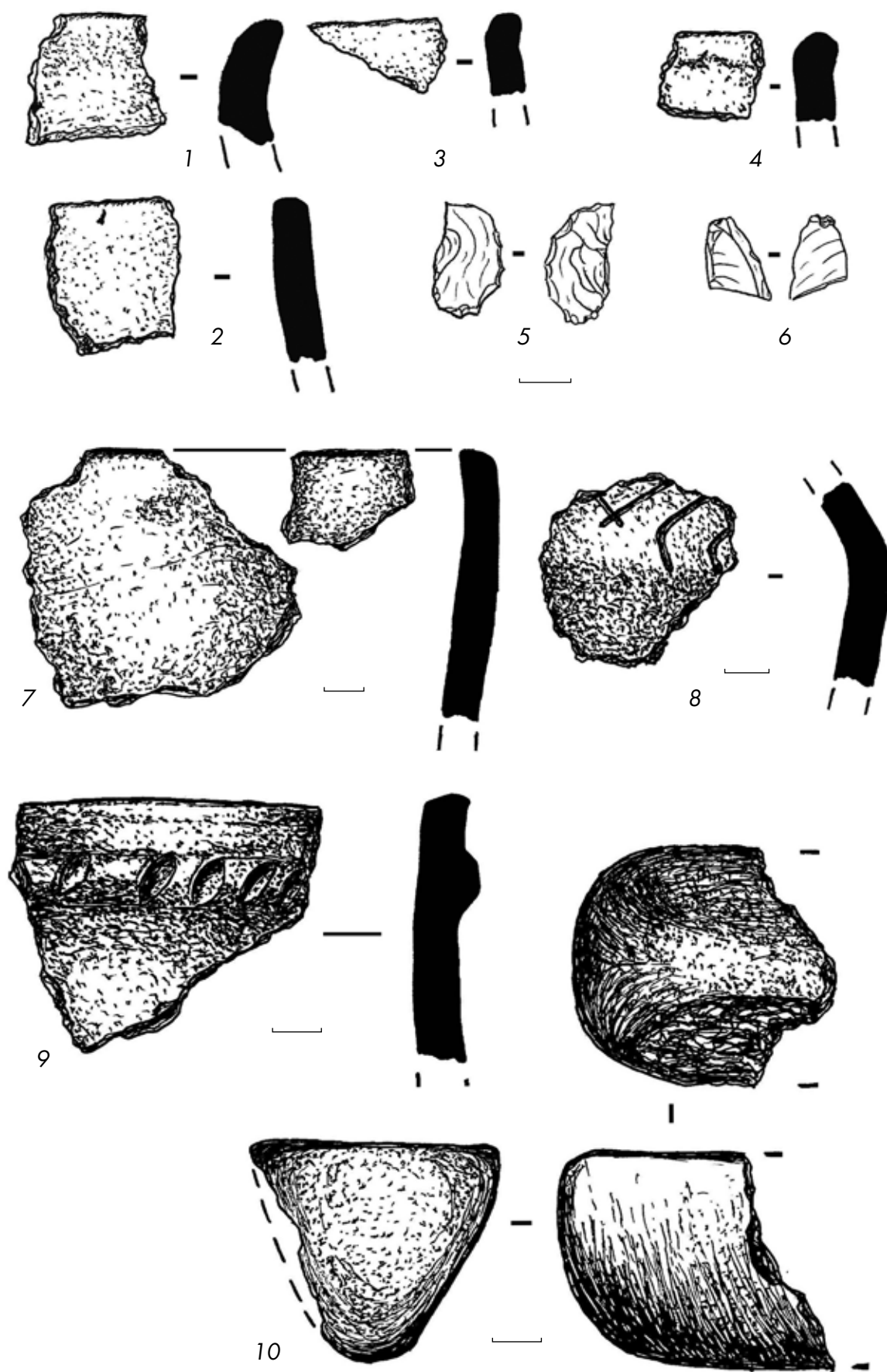

Рис. 6. Підйомний матеріал з ділянки 1 (1 – 3) та ділянки 2 (4 – 6) біля м. Приморськ

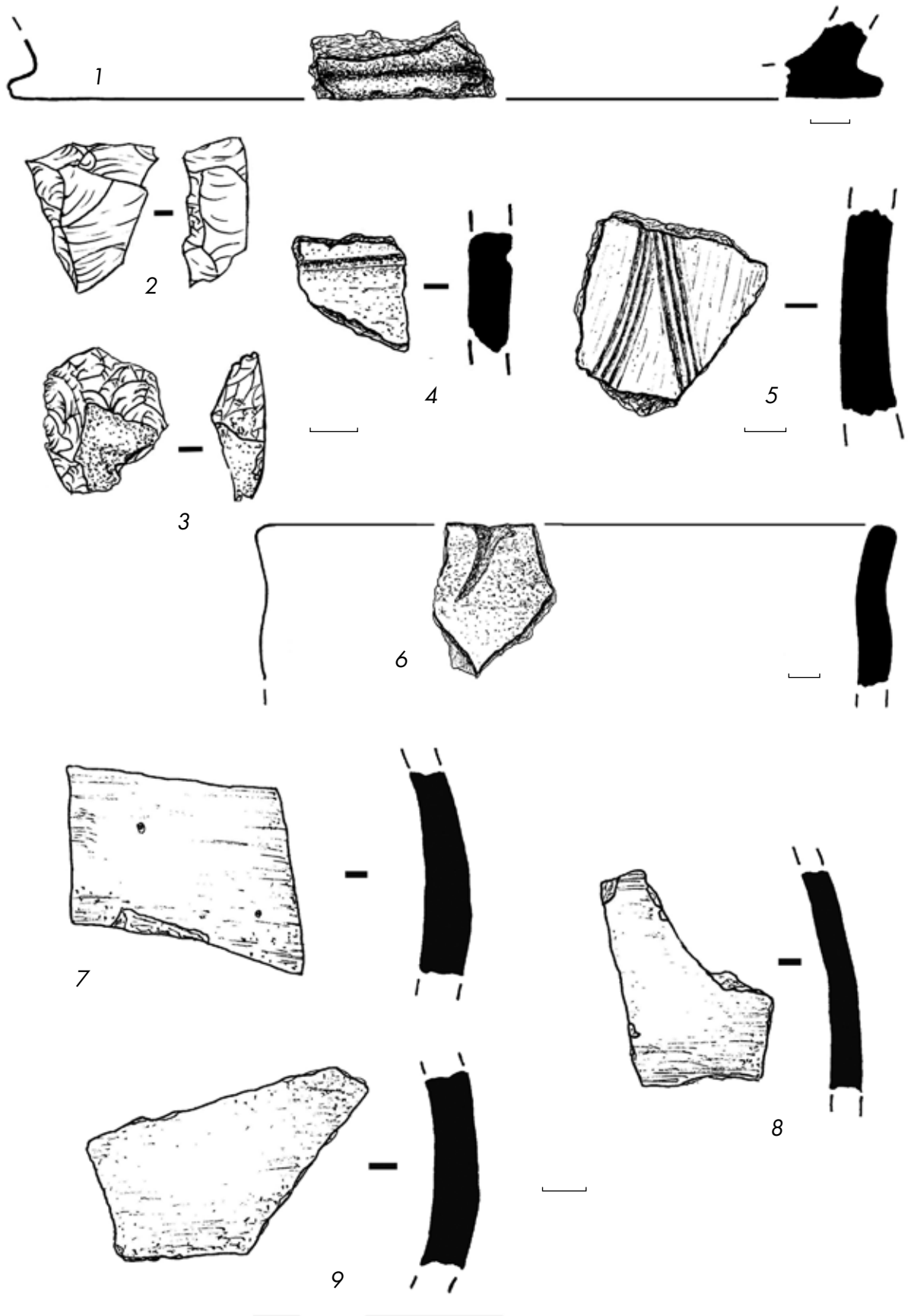

Рис. 7. Матеріали з поселень Комишуватка (1 – 6) та Веселе (7 – 9)

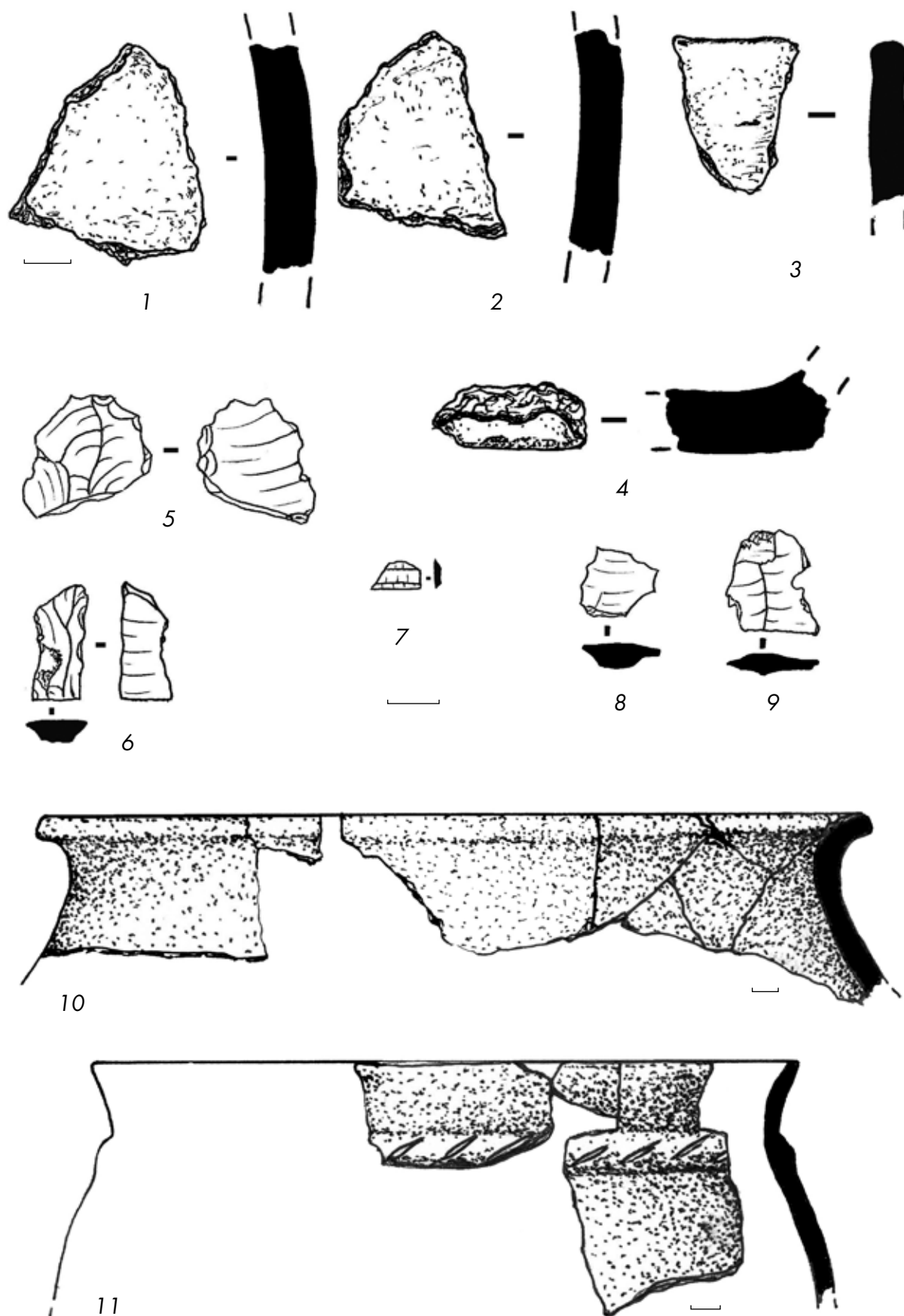

Рис. 8. Матеріали з поселення Набережне

Обстежена ділянка знаходиться на території с. Веселе по вул. Извилиста. Топографія місцевості визначається як мис балки Аврамової, яка є правим відрогом р. Томаківка (карта-схема 3, 3). У закладених шурфах на глибині 0,1 – 0,15 м виявлено фрагменти ліпної кераміки доби пізньої бронзи.

Кераміка має випал коричневого, чорно-сірого та світло-сірого кольору з домішками піску, шамоту, вапняку. Походження зазначених археологічних знахідок на даній ділянці пов'язане, очевидно, з розташуванням на ній периферії поселення доби пізньої бронзи. В результаті візуального обстеження прилеглої території більш виразний підйомний матеріал був зібраний на сусідніх присадибних ділянках – уламки кераміки, знаряддя праці (рис. 7, 7 – 10).

Бібліографія

1. Тихомолова И. Р. Археологическое наследие : проблемы учета некоторых видов памятников / И. Р. Тихомолова, А. Г. Плешивенко // Культурна спадщина Запорізького краю. Зб. наук. статей та документів з охорони культурної спадщини. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – Вип. 2. – С. 41 – 93.
2. Тихомолова И. Р. Археологические разведки в Приазовье / И. Р. Тихомолова, О. А. Шмакова // Культурна спадщина Запорізького краю. Зб. наук. статей та документів з охорони культурної спадщини. – Запоріжжя : ЛІПС, 2012. – Вип. 4. – С. 50 – 58.
3. Кулатова І. М. Деякі знахідки з Поворскля та Поорілля / І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013 : зб. наук. праць. – К. – Полтава, 2013. – С. 82 – 105.
4. Тощев Г. М., Археологічній лабораторії ЗНУ – 25! / Г. М. Тощев, С. І. Андрух // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2011. – С. 219 – 223.
5. Граков Б. Н. Отчет Скифской степной экспедиции ИИМК АН СССР за 1949 г. / Б. Н. Граков // НА Інституту археології НАН України. – 1949/16. – 64 с.
6. Граков Б. Н. О работе Степной скифской экспедиции / Б. Н. Граков // КСИ-ИМК. – 1951. – Вып. XXXVII. – С. 131 – 136.
7. Кривцова-Гракова О. А. Дневник [Поселение «Обиточная-12»] / О. А. Кривцова-Гракова // Культурна спадщина Запорізького краю. Зб. наук. статей та документів з охорони культурної спадщини. – Запоріжжя : ЛІПС, 2012. – Вип. 4. – С. 147 – 156.
8. Кривцова-Гракова О. А. Степное Поволжье и Северное Причерноморье в эпоху поздней бронзы / О. А. Кривцова-Гракова // МИА. – 1955. – № 46. – 164 с.
9. Плешивенко А. Г. Комментарий «Кривцова-Гракова О. А. Дневник [Поселение «Обиточная-12»]» / А. Г. Плешивенко // Культурна спадщина Запорізького краю. Зб. наук. статей та документів з охорони культурної спадщини. – Запоріжжя : ЛІПС, 2012. – Вип. 4. – С. 156 – 159.

Дровосекова О. В., Ельников М. В., Звилинский С. А., Нор Е. В.

Памятники Запорожской области по результатам исследований ДП «Южгидроархеология» ГП НИЦ ОАСУ ИА НАН Украины

Статья посвящена некоторым итогам предварительных археологических исследований, которые проводятся сотрудниками ДП «Южгидроархеология» при отведении земельных участков. Полученные данные, особенно о выявленных поселениях, дополняют археологическую карту Запорожской области.

Drovosekova O. V., Elnikov M. V., Zvilinskiy S. A., Nor E. V.

**Monuments of Zaporozhye region as a result of studies
of DP «Yuzhgidroarheologiya» SE SIC OASU IA NAS Ukraine**

The article is devoted to some preliminary results of archaeological research conducted by employees of DP «Yuzhgidroarheologiya» in land allocation. The obtained data, particularly on the identified settlements complement the archaeological map of the Zaporozhye region.

Звілінський С. О.

**АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ УЗБЕРЕЖЖЯ р. ГАЙЧУР В МЕЖАХ
ГУЛЯЙПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ
(ПО МАТЕРІАЛАМ РОЗВІДОК 2012 – 13 рр.)**

Гуляйпільський район знаходиться в північно-східній частині області на межі з Дніпропетровською та Донецькою областями. Більшість району є територією водозбору р. Гайчур (ліва притока р. Вовчої), котра протікає через нього з півдня на північний захід на протязі близько 35 км, та північніше (в межах Покровського району Дніпропетровської області) вбирає в себе свою основну правобережну притоку р. Янчур.

За своїм режимом р. Гайчур відноситься до східноєвропейського типу, живлення річки переважно снігодощове. Русло річки звивисте, слабо виражене, в літній період частково пересихаюче, має двосторонні широкі заплави та численні стариці, причому лівий берег виражений чіткіше (з прилеглими глибокими та заводненими балками), а правий — більш пологий та заплавний (за виключенням окремих ділянок в межах м. Гуляйполе та його околиць).

В археологічному плані район є одним з найменш досліджених в області, що також актуалізувало необхідність проведення розвідок саме на цих територіях. Так, збереглась уривчаста інформація про розкопки кургану Д. І. Яворницьким неподалік хутору Сігор (північна околиця м. Гуляйполе) в 1905 р., де було виявлене поховання доби середньовіччя. Наступні дослідження на території району були проведені майже через півстоліття Г. М. Буровим. В 1952 — 54 рр. ним було обстежене узбережжя р. Гайчур на північ від м. Гуляйполе в ході розвідок басейну р. Вовчої. Він локалізував в межах району 2 поселення, провів дослідження одного зруйнованого поховання печенізького часу неподалік с. Зелене та дав інформацію про більш ніж десять кам'яних скульптур доби середньовіччя, котрі знаходилися в межах м. Гуляйполе та сусідніх сіл, розташованих вздовж узбережжя річки [1].

Про освоєність людиною річкової долини Гайчура свідчать також численні різночасові поселення, виявлені в ході археологічних розвідок А. Л. Антоновим у її верхній течії в межах Куйбишевського району Запорізької області в 1995 р. [2].

Окрім того, в сусідньому Пологівському районі на правобережжі р. Гайчур, неподалік с. Межиріч в 1851 р. був випадково знайдений скарб монет золотоординського часу, відомий під назвою Катеринославського чи Воскресенського [3].

В ході наукових археологічних розвідок 2012 — 13 рр. автором обстежені обидва береги річки Гайчур та частково територія з прилеглими балками. Були